

CEBEL-İ BEREKET SANCAK MERKEZİNİN ERZİN'DEN OSMANİYE'YE TAŞINMASINA YAPILAN İTİRAZLAR

Mikail KOLUTEK^{1*+}

¹Dr. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

*mikail.kolutek@mku.edu.tr.

+ORCID: 0000-0002-2409-1192

Öz–Merkezinde insan olan yerel tarih araştırmaları belirli bir bölgede meydana gelen gelişmeleri ve bu gelişmelerin bölge halkı üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Cebel-i Bereket sancak merkezi olan bölgelerde yaşanan gelişmeleri ele alan bu makale bir yerel tarih araştırmadır. 1879'da Cebel-i Bereket Sancak merkezi olan Yarpuz Kasabası, çeşitli nedenlerden dolayı bir sancak merkezinden beklenen gelişmeyi sağlayamamış, buna bağlı olarak da önemini de kaybetmiştir. Bundan dolayı sancak merkezi 24 Ekim 1906 tarihinde Erzincan Kasabası'na taşınmış fakat burada da uzun süre kalamamıştır. Sancak merkezi, 22 Aralık 1909 tarihinde imzalanan padişah iradesiyle Osmaniye Kasabası'na nakledilmiştir. Nakille ilgili verilen karar Erzincan kasabası sakinleri tarafından haber alınınca bu durum halkın tepkisini çekmiştir. Erzincanlılar yaşanan bu durum karşısında, devlet kademelerine çeşitli müracaatlar yaparak karardan vazgeçilmesini istemişlerdir.

Çalışma sancak merkezi değişiminin Erzincan halkında ne gibi etkiler yarattığını irdelemektedir. Bu bağlamda halktan bir grubun devlet kademelerine yaptığı başvurular değerlendirilmiştir. Cebel-i Bereket Sancak merkezinin Yarpuz'a taşınması ile Osmaniye kasabasına taşınması kararının alınması sonrasında yaşanan gelişmeleri kapsamaktadır. Bölgeyle ilgili telif ve tetkik eserler, arşiv vesikaları, makalenin kaynaklarını teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler– Sancak, Osmaniye, Erzincan, Cebel-i Bereket.

OBJECTIONS MADE TO THE MOVEMENT OF CEBEL-İ BEREKET SANCAK CENTER FROM ERZINCAN TO OSMANİYE

Abstract – Local history research putting people at its center focuses on the developments taking place in a particular region and the effects of these developments on the people of the region. This article, which deals with the developments in the region where is a center of Sanjak of Cebel-i Bereket is a local history paper. Yarpuz Town, where became the center of Sanjak of Cebel-i Bereket in 1879, could not meet the expected developments from the center of Sanjak, due to various reasons. Therefore, lost its importance. Hence, the center of Sanjak was moved to the town of Erzincan on 24 October 1906, but it could not maintain this position for a long time. The center of Sanjak was transferred to Osmaniye Town by the order of Sultan drafted on 22 December 1909. When this decision was heard by the residents of Erzincan, it caused negative reactions. In the face of this situation, the people those who lived in Erzincan appealed to state and asked the decision to be canceled.

The study examines how changing of the center of the Sanjak influenced people of Erzincan. In this context, the applications, made by a group of people to the state, were evaluated. It contains the developments that took place after the decision which changed the center of the Sanjak of Cebel-i Bereket from Yarpuz to the town of Osmaniye. The main sources of this study are books and articles, and, archive documents which related to region.

Keywords – Sanjak, Osmaniye, Erzincan, Cebel-i Bereket.

GİRİŞ

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Adana Vilayetine bağlı olan Payas Kazası yine aynı isimle anılan Payas Sancağı'nın merkezi konumundadır. Payas sancağını oluşturan idari birimler ise Osmaniye ve Payas Kazaları ile sancak merkezine bağlı Yumurtalık Nahiyesi olmuştur.¹ Payas Sancağını da içerisinde barındıran Çukurova bölgesi ve bölge sınırlarını doğal bir şekilde çizen dağlar XIX. yüzyılın ortalarından itibaren merkezi yönetimin kontrolü sağlayamadığı alanlar olarak ön plana çıkmıştır. Bölgede göçebe halinde yaşamını sürdüren aşiretlerin Osmanlı Devletine vergi vermezlerken, haliyle askere olan ihtiyaç da bu bölgeden karşılanamamıştır. Bu sebeplerden dolayı bir taraftan Adana Vilayeti'nin hazineye olan borcu birikmiş, diğer taraftan başıboş aşiretlerden bir kısmı özellikle Payas dolaylarında Hac kervanlarının yolunu keserek haraç almışlardır. Kozanoğullarının Kozan'da isyanı, Gavurdağında (Cebel-i Bereket Dağı) Küçükalioglu Dede Bey'in isyanı ve Çukurova aşiretlerinin uygunsuz davranışları sonucu bölgeye Fırka-i İslâhiye adıyla bir askeri birlik sevk edilmiştir. Fırka-i İslâhiye birliği Ahmet Cevdet Paşa komutasında bölgeye gelerek bir dizi islahatlar gerçekleştirmiştir. Bu esnada Cevdet Paşa, bir rapor hazırlayarak Cebel-i Bereket Dağı'nda birtakım düzenlemelerin yapılmasının uygun olacağını öngörmüştür.²

Ticaret Bakanı Ahmet Cevdet Paşa ve Yüksek Askeri Meclisi üyelerinden İzzet Paşa'nın hazırladığı rapora göre; Cebel-i Bereket Dağı'nın bir kısmı Payas Sancağı'nın diğer kısmı ise Maraş Sancağı'nın denetimi altında kalmıştır. Mevcut durum bölgenin fiziki yapısı göz önüne getirildiğinde idari bakımdan birtakım aksaklıklar meydana getirirken denetimi de güçleştirmiştir. Bu durumdan dolayı Fırka-i İslâhiye tarafından Cebel-i Bereket Dağı'nın ortasında bulunan Yarpuz'da bir mutasarrıflık merkezi kurulması, Payas, Osmaniye, Hassa, İslâhiye ve Bulanık (Bahçe) kazalarının da Yarpuz'a bağlanması planlanmıştır. Plana göre Payas mutasarrıflık merkezinin Yarpuz'a taşınması ve bahsi geçen kazaların da idari olarak buraya bağlanmasıyla Cebel-i Bereket'in tek merkezden idare edilmesi düşünülmüştür. Cevdet Paşa raporunda Yarpuz'da lazım olan resmi binaların inşası için gerekli kaynağa dair izahatta da bulunmuştur. Nitekim kendisi Yumurtalık Limanı taraflarından satılması planlanan arazinin bedeli ile bu binaların yapılmasının taahhüdünü de almıştır. Bu yolla yeni kurulacak olan sancak merkezinde inşa masrafları da hazineye yük olmayacaktır. Cevdet Paşa, merkez livanının Yarpuz'a nakledilmesiyle Cebel-i Bereket'in tek bir idareye kavuşacağını aynı zamanda asayişin sağlanacağını ifade etmiştir.³

Ahmet Cevdet Paşa'nın tavsiyesinin uygun görülmesi üzerine 21 Aralık 1878'de alınan bir kararla Maraş Sancağına bağlı olan Hassa, İslâhiye ve Bulanık kazaları Payas Sancağına bağlanmıştır.⁴ Aynı gün Şura-yı Devlet tarafından Payas mutasarrıflık merkezinin kaymakamlık yapılarak Yarpuz isimli bölgeye taşınması ile ilgili bir

karar da alınmıştır.⁵ Esasen Yarpuz'un askeri ve stratejik birtakım gerekçelerden ötürü önemli olduğu ve sancak merkezi olmaya hazırlandığı on yıl öncesinden görülmektedir. Nitekim bu yerleşkeye askeri bina yapılmış ve inşaat çalışmaları esnasında yapılan yardımlardan ötürü duyulan memnuniyet Osmanlı belgelerine yansımıştır.⁶ Şura-yı Devlet kararı ile 1878 yılı sonlarında sancak merkezi haline getirilmesi kararlaştırılan Yarpuz'un merkez haline gelmesi 3 Ocak 1879 tarihli irade ile padişah tarafından da onaylanmıştır.⁷ Dönemin Adana Valisi Ziya Paşa, Yarpuz'un sancak merkezi olmasıyla ilgili olarak 6 mısralık bir şiir yazarak bu şiirin Yarpuz'daki hükümet konağına bir kitabe ile konulmasını sağlamıştır. Ziya Paşa tarafından yazılan şiir "*Cebel-i Bereket Hükümet Konağı'na Yazılan Tarih*" başlığıyla arşiv vesikalarına da yansımıştır. Buna göre şiirin son mısraındaki harflerin sayı değerlerinin ebced hesabıyla toplanmasından H. 1296-M. 1878 tarihi elde edilmektedir. Ziya Paşa'nın şiiri aşağıdaki gibidir:

"Hüda devletli han-ı Abdülhamid'i payidar etsün,
Ki ahinde memalik-i feyz-ü ümrana karin oldu,
Payas'dan Yarpuz'a cây-i hükümet nakl idüp şimdî,
Bu etrafın ahalisi hukukundan emin oldu,
Vilayette Ziya Vali iken yazdı bu tarihi,
Yapıldı buraya Bâbü'l hükümet dil-nişin oldu."⁸

Bahsedilen dönem itibariyle Yarpuz'da 3.020 Müslüman, 357 Hristiyan yaşamaktaydı. Sancak merkezinde ibadethane olarak bir cami bulunurken, eğitim kurumu olarak bir rüştiye ve bir sıbyan mektebi bulunmaktaydı. Ticarethane olarak da yirmi beş dükkân, üç fırın, iki han ve bir salhâne⁹ hizmet vermekteydi.¹⁰ Yarpuz, 1902 tarihli Adana Vilayet Salnamesinde kasaba olarak kaydedilmekle beraber salnamede şu bilgiler yer almaktadır: *Yarpuz Kasabasında cesim¹¹ bir hükümet konağıyla elli kadar şakirdanı havi bir mekteb-i*

¹ Adana Vilayet Salnamesi, H. 1294 (M.1878-1879), Matbaa-i Vilayet-i Adana, s. 98.

² Nuri Yavuz, "Fırka-i İslâhiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri," *Gazi Akademik Bakış*, C. 5, S. 10, Ankara 2012, s. 114-115.; Fırka-i İslâhiyenin bölgede yapmış olduğu islahatlar ve Osmaniye'nin kuruluşu için bkz: Yusuf Halaçoğlu, "Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskân", *Tarih Dergisi*, Sayı 27, İstanbul 1973, ss.1-20.; Ahmet Cevdet Paşa Tezâkir isimli eserinde Gavurdağı'nda yaşanan sorunlarla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: "Ber-vech-i bâlâ Kozan'da isyan tehaddüs ettiği esnada Gavur-dağı'nda dahi emare-i ihtilal görülmekle Kozan'a azimet ve oradan Adana'ya avdet olduğu esnada bazı vesait ile Gavur-dağı'nın idame-i asayişini esbabına teşebbüs etmiş idim.". Bknz. Cevdet Paşa, *Tezâkir*, Yay. Cavid Baysun, C. 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.175.

³ İ. ŞD. 00043. 02271. 001.

⁴ Y. PRK. DH, 00001.00016.001.00.1; İ. ŞD. 00043. 02271.001; ŞD. 00276. 00063.001.

⁵ ŞD. 02272. 00002.001.; Diyanet İslam Ansiklopedisi Cebel-i Bereket maddesinde Yarpuz'un sancak merkezi olmasıyla ilgili ifade ; " ...Bu sırada sancak Payas, Osmaniye ve Belen kazalarından oluşmaktaydı. Sancak merkezi 1880'de Payas'tan, Cebelibereket üzerinde hâkim bir noktada bulunan Yarpuz'a nakledilmiştir." şeklindedir. Fakat bu değişiklik kararı 21 Aralık 1878 tarihinde alınmıştır. Bkz. Yusuf Halaçoğlu, "Cebel-i Bereket", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 185-186.

⁶ A)MKT. MHM. 00387.B.00066.002.001; Diyanet İslam Ansiklopedisinin Cebel-i bereket maddesinde sancak merkezinin Yarpuz'a taşınması 1880 olarak tarihlendirilmiş olsa da, merkezin taşınması için alınan karar 1878 yılını işaret etmektedir. Bkz: Mehmet Akif Terzi-Ahmet Ergün, *Kınık'tan Kıyı'ya Osmanlı Belgelerinde Osmaniye*, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları No: 9, Osmaniye 2013, s. 81.; M. Fatih Sansar, *Fırka-i İslâhiye ve Osmaniye (Cebel-i Bereket)*, Osmaniye Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Eserleri Dizisi No: 2, Osmaniye 2006, s. 97; H. Hilmi Karaboran, "Osmaniye'nin Kuruluşu ve Gelişmesi", *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye I. Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, Osmaniye 1995, s. 614-681.; Cezmi Yurtsever, *Sancaktan Eyalet Cebel-i Bereket*, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye I. Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, Osmaniye 1995, s. 71-76.; Nihat Falay, "19. Yüzyılda Osmaniye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı", *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye I. Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, Osmaniye 1995, s. 19-29.

⁷ İ. ŞD. 00043. 02271. 001.

⁸ ŞD.2132/3.1., Ayrıca bkz: İsmet İpek, "Tarih Boyunca Yukarı Çukurova ve Osmaniye", *Güneysu*, C. 5, Aralık 1995-Ocak 1996, Güneysu Matbaası, Osmaniye 1996, s. 23.; İsmet İpek, *Osmaniye Diye Diye*, Kınık Yayınları, Osmaniye 2002, s. 15.; İsmet İpek, *Osmaniye*, Hasret Ofset, Osmaniye 2009, s. 23.; : Mehmet Akif Terzi-Ahmet Ergün, *Kınık'tan Kıyı'ya Osmanlı...*, s. 81. Şiirin metni daha önce farklı kaynaklarda yayımlanmış olsa da önceki transkriptler küçük bir okuma hatası içermektedir. Ziya Paşa'nın şiirindeki son mısradan ebced hesabıyla çıkarılan H. 1296-M. 1878 tarihi ile Cebel-i Bereket sancağı merkezinin Yarpuz'a taşınması kararının alındığı tarih 1878 olarak örtüşmektedir. Bununla beraber 1879 tarihli Adana Vilayet Salnamesindeki kayıtlarda sancak merkezi Yarpuz olarak görülmektedir. Bu durumda sancağın Yarpuz'a taşınmasının tarihini 1880 olarak veren kaynaklar hatalı görünürken fihli taşınma tarihi 1879 olmalıdır.

⁹ Salhane Mezbahe da denilen hayvan kesimhaneleridir. Bknz: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2005, s. 640.

¹⁰ Yusuf Halaçoğlu, "Cebel-i Bereket", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1993, s. 185-186.

¹¹ Cesim terim olarak büyük manasına gelmektedir. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik...*, s. 136.

*ibtidai, üç fırın, yirmi beş dükkân, üç kahve, iki han, üç değirmen, bir salhâne, bir hamam mevcuttur.*¹²

Sancak merkezi haline getirilmesine rağmen Yarpuz pek de değişmemiş ve gelişmemiştir. Zira salname düzenlenirken bir hata yapılmamışsa daha önce kaynaklarda zikredilen rüştiye mektebinden 1902'de bahsedilmemiştir. 1879-1902 yılları arasındaki çeyrek asırlık süreçte sancak merkezi olan Yarpuz'da yalnızca ticari hayata üç değirmenin ve sosyal hayata üç kahvehane eklenmiştir. Bir sancak merkezi olarak gelişmeye pek de müsait olmadığı anlaşılan Yarpuz'un bu özelliğini uzun süre elinde tutamayacağı da böylece kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Coğrafi olarak bakıldığında Cebel-i Bereket Sancağı'nın ortasında yer alan bu bölge tüm ovaya da hâkim bir noktadadır. Bununla beraber kasabanın sancak merkezi haline getirilmesinde fiziki gelişmişliğin değil askeri ve stratejik nedenlerin göz önünde bulundurulduğu söylenebilir.

1. Sancak Merkezinin Yarpuz'dan Erzin'e Nakli

Cebel-i Bereket sancak merkezi henüz Yarpuz'da bulunuyorken yeni merkezin neresi olması gerektiğine dair resmi kurumlar arasında birçok yazışma gerçekleşmiştir. Esasen sancak merkezinin Yarpuz'a taşınmasından sonra merkezin Erzin ya da Ocaklı karyesine nakli hususu 28 Haziran 1897'de gündeme gelmiştir.¹³ Herhangi bir sonuç çıkmayan bu kısa münazaradan sonra Cebel-i Bereket sancak merkezinin Yarpuz'dan kaldırılarak Çökmerzimen karyesine nakledilmesinin daha uygun olacağına dair bir gündem oluşmuştur. Konuyla ilgili olarak 2 Eylül 1897'de Adana Vilayeti'nden malumat istenmiştir.¹⁴

Cebel-i Bereket Sancağı merkezinin Osmaniye Kazası merkezine ve Osmaniye Kazası merkezinin de sancak merkezi olan Yarpuz'a taşınmasının uygun olacağına dair bir tezkere Dâhiliye Nezareti'ne sunulmuştur. Nezaret tarafından Şura-yı Devlete havale edilen tezkere ve ekleri ile birtakım malumat ise bu konuyla ilgili askeri görüşlerin alınması yönünde tavsiye edilmiştir. Nitekim bu öneri 11 Şubat 1902 tarihli ve 36 numaralı bir tezkere ile V. Ordu Komutanlığı'na yazılmıştır. Ordu komutanlığından alınan cevabi yazıda Cebel-i Bereket Sancağı merkezi ile ilgili karar alınırken sancağın daha önce Payas'tan Yarpuz'a taşınmasındaki şartların ortadan kalktığı ifade edilmiştir. Bununla beraber ordu, Yarpuz bölgesinin sarp olması ve kazaya bağlı nahiyelerin ortasında bulunmaması nedenleriyle denetim sorununun hâsıl olacağını bildirmiştir. Ordu komutanlığı daha önce hükümet tarafından zorunlu olarak görülen sancak merkezinin askeri gerekliliklerle Yarpuz'a taşındığını beyan etmiştir. Adana Vilayeti tarafından kaza merkezinin Osmaniye'ye nakledilmesinin idari ve siyasi birçok faydasının olacağı görüşü ağır basmıştır. Fakat Sancak merkezinin Osmaniye'ye kaldırılması için hazırlanan haritaya bakıldığında tavsiye edilen Osmaniye Kasabası'nın sancağın mülhakatından olan Bahçe Kazası'na 6, İslahiye'ye 10, Hassaya 15, Payas'a 9 saat mesafede olduğu anlaşılmaktadır. V. Ordudan alınan rapora göre Osmaniye sancağın batı sınırı çizgisinde bulunmakla beraber gelişmeye, genişlemeye ve mamur olmaya çok da uygun değildir.¹⁵ Sancağın kuzey tarafında bulunan Yarpuz, idareten ve siyaseten önem arz eden İskenderun Körfezi'ne yakın ve karışıklığa yatkın olan Ermeni köylerine uzaktır. Ayrıca bu Ermeni köylerindeki arazilere peyder pey yeni gelen Ermeniler yerleşirken, bahsi geçen bölgelerde karışıklık çıkıp bölgenin elden çıkması ihtimali de vardır. Ermeni köylerine yakın olan Müslüman köylerini büyütme, geliştirmek askeri açıdan daha önemlidir. İşte tüm bu sebeplerden

ötürü körfez sahilinin fiili olarak kontrol altında tutulması, güvenliğinin sağlanması zorunlu olduğu için sancak merkezinin Erzin olması daha uygun görülmüştür. Erzin; Bahçe'ye 10, Hassa'ya 10, İslahiye'ye 12, Payas'a 5 saat mesafelerde ve takriben sancak sınırlarını oluşturan bölgenin ortasına rastlamaktadır. Sancak merkezi Erzin'e taşındığında sancağın resmi işlerinin yürütülmesi kolaylaşırken aynı zamanda sınırları oluşturan arazinin denetimi de sağlanmış olacaktır. Ayrıca bölgenin tedrici olarak gelişmesi sağlanacak, sancak merkezi önemli bir merkez olan Payas kazasına yakın bir konumda olacak ve tüm civar köylerle de bağlantı kurulabilecekti. Ordu komutanlığının hazırladığı raporda son olarak Osmaniye kaza merkezinin yine yerinde kalması ve böylece hazineye yük bindirilmeyeceği, Cebel-i Bereket sancağının hali hazırda merkezi olan Yarpuz'un Osmaniye kazasına ilhak edilmesi gerektiği ve Cebel-i Bereket sancak merkezinin de Erzin'e taşınmasının uygun olacağı bildirilmiştir.¹⁶ 24-25 Mayıs 1902'de V. Ordu Komutanlığı'ndan alınan Serasker Rıza imzalı rapora Cebel-i Bereket Sancağı merkezinin Osmaniye'ye taşınması tartışmaları farklı bir ivme kazanmıştır. Netice olarak yapılan çalışmalar ve alınan görüş hakkındaki incelemeler sonucu Cebel-i Bereket Sancak merkezinin Erzin'e taşınması kararı alınmıştır.

2. Sancak Merkezinin Erzin'den Osmaniye'ye Nakli

Cebel-i Bereket sancak merkezi Erzin'de bulunurken başka bir merkeze taşınması konusu birden çok defa gündeme gelmiş ve devlet erkânı arasında yazışmalara konu olmuştur. Bu yazışmaların en önemlilerinden birisi de Cebel-i Bereket sancak merkezinin Osmaniye'ye ve Osmaniye kaymakamlığının da Yarpuz'a nakledilmesi ile ilgilidir. 16 Şubat 1901'de Sadaret'e yazılan yazıdan anlaşıldığı üzere bu talep sancak merkezinin idare mahallinden gelmiştir.¹⁷ Yaşanan bu gelişmeden kısa bir süre sonra sancak merkezi değişikliğini içeren ikinci bir yazışma 7 Kasım 1902 tarihinde yapılmıştır. İlgili evrakta Cebel-i Bereket sancağı merkezinin Osmaniye veyahut Erzin'e nakledilmesi hususu belirtilmiştir. Bununla beraber Osmaniye halkı yazın yaylalara gitmek üzere çevredeki dağlara dağılmakta, esnafı ise Malatya/Darende'ye kadar gitmektedir. Bunun sebebi yaz mevsiminde hava sıcaklıklarının hayati tehlikeye sebep olacak derecede olmasıdır.¹⁸ Bununla beraber Osmaniye'ye sahip olduğu mevkiin öneminden ötürü birtakım hizmetler götürülmüş ve 3.000 lira para harcanarak bir hükümet konağı inşa edilmiştir.¹⁹

Osmaniye'nin sancak merkezi olması ile ilgili bir başka yazışma da 14 Aralık 1903 tarihine rastlamaktadır. Yazışmadan anlaşıldığı üzere Cebel-i Bereket sancağı merkezinin ya Osmaniye'ye ya da Payas'a bağlı Erzin karyesine taşınmasının uygun olacağı önerilmiştir.²⁰

Bu dönemde Osmaniye, Adana Vilayetine bağlı bir kazadır. Merkez vilayetin kuzeybatısında bulunan Osmaniye'nin güneybatısında Ceyhan, güney doğusunda Payas, Kuzeyinde Kars (Kadirli) ve Andırın, Doğusunda Bahçe Kazası bulunmaktadır. Osmaniye idari olarak merkez, Hacıosmanlı, Rızaiye, Dağıstanlı ve Hristiyan olmak üzere 5 mahalleden oluşmaktadır. Kaza ayrıca Tecirli ve Kıyı isimleriyle 2 bucak ve 18 köyden meydana gelmiştir. Kaza merkezinin batısında bir buçuk saat mesafede Toprak Kale,

¹⁶ ŞD. 02134. 00021. 008.001.

¹⁷ DH. MKT. 02454.00118.001.

¹⁸ ŞD. 02132.00003.002.001.

¹⁹ ŞD. 02132.00003.001.001.; İlgili hükümet konağının maliyeti Mehmet Akif Terzi-Ahmet Ergün, *Kınık'tan Kıyı'ya Osmanlı Belgelerinde Osmaniye*, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları No: 9, Osmaniye 2013, s. 81'de 3.000 guruş olarak belirtilse de esasen meblağ ilgili evrakta guruş değil lira olarak yazılmıştır.

²⁰ DH. TMIK. S. 00050. 00027. 003.

¹² *Adana Vilayet Salnamesi*, H. 1320 (M.1902), Matbaa-i Vilayet-i Adana, s. 137.

¹³ DH. TMIK. S. 00045.00040.002.001.

¹⁴ BEO. 000970. 072681. 002.

¹⁵ ŞD. 02134. 00021. 008.001.

doğusunda ise yine aynı mesafede Kara Kale isimli meşhur ve oldukça bayındır iki kale mevcuttur. Osmaniye Kasabası merkezinde 282 hane bulunuyorken, 1 mescit ve 3 cami bulunmaktaydı. Ayrıca bu camilerin müstemilatı olarak da iki medrese eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmekteydi. Kasaba da bu öğretim kurumlarının yanı sıra 65 öğrencinin eğitim gördüğü 3 adet ilkokul mevcuttu. Ticari bakımdan 7 han, 7 değirmen, 80 dükkân, 2 pamuk fabrikası ve dört fırın faaliyet göstermekteydi. Ortalama 500.000 dönüm araziye sahip olan kasabada mevcut arazinin 150.000 dönümünde tarım yapılırken, 150.000 dönüm kadari mera olarak kullanılmış ve geriye kalan 200.000 kadar arazi ise herhangi bir faaliyet yapılmayarak boş bırakılmıştır. Kasaba verimli, bol mahsulün alındığı topraklara sahipken zirai faaliyetlerin seneden seneye ilerlemesi sonucu verimin de arttığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte Osmaniye Kasabası sıcak ve nemli hava şartlarının hâkim olduğu olumsuz iklim koşullarına sahiptir. Bundan dolayı halkın bazıları Haziran-Eylül ayları arasında Maraş ve Andırın bölgelerinde bulunan yaylalara bazıları da Cebel-i Bereket dağlarındaki yaylalara göçmektedir.²¹

Adana'da oturan ve kendisini Muhibb-i Vatan olarak tanımlayan Tefvik'in 18 Aralık 1907 tarihinde sadarete gönderdiği arzuhal sancak merkezinin Osmaniye'ye taşınmasında etkili olmuştur. Nitekim Tefvik, sadarete yazdığı arzuhalde sancak merkezinin niçin ErzİN olmaması gerektiğini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Tefvik Bey fikirlerini kısaca şu şekilde ifade etmiştir:

“Cebel-i Bereket sancağının sahip olduğu yüz bin nüfusun doksan bini Müslüman ve on bini Ermeni'dir. Bu on bin nüfus Ermeni İğtişasından sonra peyder pey Çökmerzimen karyesi ve civarına taşınmıştır. Pey Körfezi ve Çukurova'nın bereketli toprakları Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan bütün Ermeniler için önem arz etmekle beraber bölge Kilikya Manastırı ve Katogisliğine de yakındır. Dolayısıyla Ermeni nüfusun yoğunlaştığı, stratejik önemi bulunan ve Ermenilerin hedeflerinde olan bölgede sancak merkezinin olması sakıncalıdır. Çünkü Kilikya Katogisliği Ermeni lobilerini kullanarak sancak merkezinin ErzİN'den Dörtöl'a taşınmasını sağlayacak ve daha sonra da Zeytin ve Haçin'de olduğu gibi kaymakamın da Ermeni olmasını temin edecektir.”²²

Muhibb-i Vatan unvanını kullanan Tefvik, yazdığı arzuhalin ilerleyen bölümlerinde fikirlerini daha da açmış ve ErzİN olan sancak merkezinin ele geçirilmeye çalışıldığını yazmıştır. ErzİN konusundaki sakıncaları ifade ederken Ermenilerin İskenderun Körfezi'ni elde etmeyi amaçladıklarını dolayısıyla burayı ele geçirmek için Avrupalı devletlerden yardım dahi alabileceklerini ifade etmiştir.²³

Yaşanan gelişmeler genel itibarıyla sancak merkezinin ErzİN'de kalmaması üzerine ilerlerken sancak memurları tarafından gönderilen bir arzuhal de tam aksi bir talebi içermiştir. 7 Nisan 1909 tarihli arzuhalde ErzİN kasabasının sancak merkezi olduğu halde isim verilmeden bazı kişilerin Osmaniye kasabasını merkez yapmaya çalıştıkları açıkça ifade edilmiştir.²⁴ Durum böyle olduğu halde ErzİN kasabasının sancak merkezi olduğu süre içerisinde yeterli düzeyde imar edilememesi, konum olarak sancağın merkezi

noktasında olmaması ve gelişmemesi gibi nedenlerden ötürü sancağın Osmaniye'ye nakledilmesi kararı alınmıştır. Bu kararla ilgili padişah iradesi 22 Aralık 1909 tarihinde imzalanmıştır.²⁵ Yaşanan bu değişiklik ile beraber Ocaklı Nahiyesi'nin Yarpuz'a bağlanması da teklif edilmiştir.²⁶ Ayrıca Yarpuz'dan ErzİN'e bir telgraf hattı çekilerek Yarpuz telgrafhanesinin ErzİN'e taşınması gereği de posta ve telgraf nazım tarafından Dâhiliye Nezareti'ne yazılmıştır.²⁷ Bu kararların alınmasında 1909 Adana Ermeni Olayları da etkili olmuştur.²⁸

3. Kaza Merkezinin Osmaniye'ye Nakline Karşı ErzİN'den Yapılan İtirazlar

Cebel-i Bereket Sancağı merkezinin Osmaniye kasabası merkezine nakil edilmesi haberinden ErzİN kasabası halkı olumsuz etkilenmiştir. Yaşanan hadiseler ve dedikodular karşısında bir şeylerin yapılması gerektiğine inanan kasaba halkı durumu bir şikâyetle hükümete bildirmiştir. Bu yolda bin haneli ErzİN karyesi ahalisi adına Halil imzasıyla bir dilekçe 7 Ocak 1910'da Sadarete yazılmıştır. Bu dilekçede Halil, sancak merkezinin neden ErzİN'de kalması gerektiği üzerinde durmuştur. Buna göre:

Cebel-i Bereket sancak merkezi olan ErzİN Kasabası'nın medeniyet ve gelişmeye kabiliyeti olmadığından dolayı sancak merkezinin Osmaniye'ye taşınacağı haberleri gazetelere de yansımıştır. ErzİN mevkii doğal özellikleri, havasının güzelliği, suyunun bolluğu, toprağının bereketi ile geleceği gayet parlak olan ve sancak merkezinin her yerine eşit mesafede bir konumdadır. Bu özelliklerinden ötürü önceden işin ehli kişilerce keşfedilerek sancak merkezinin ErzİN'e taşınmasına ve sancağın buradan yönetilmesine karar verilmiştir. Üç yıldan beri halkın çalışmaları ve gayretleri sonucu gayet muazzam bir mektep, han ve dükkân hane gibi birtakım binalar inşaıyla meşgul olundu. Bunların yanı sıra hükümet işlerinin yürütüleceği binalar, hapishane, jandarma birliği için binalar, nüfus dairesi ve hükümet konağı için lazım olan malzemeler tedarik edildi. Bu işlerin yapılması ve malzemelerin hazır edilmesi sürecinde ErzİN halkı servetlerini memleketin imarına sarf etmişlerdir. Bir taraftan bu gelişmeler yaşanırken diğer taraftan sancak merkezinin Osmaniye'ye taşınması kararı alınmış olmakla beraber bu karar halkın azımsanmayacak derecede zarar etmesine sebep olmuştur. Buna mukabil halk sancak merkezinin ErzİN'de bırakılması durumunda hükümet konağını tamamlamayı, bir tabur askeri barındıracak bir kışla hazırlamayı taahhüt etmiştir. Erzİnliler taleplerine devamla eğer sancak merkezinin ErzİN'de kalmasına karar verilirse tüm çaba ve gayretlerini yarım kalan işlerin tamamlanmasına harcayacaklarını belirtmişlerdir. Aksi halde tüm emeklerinin ve servetlerinin harap olacağını ifade etmişlerdir.²⁹ Hükümetin Cebel-i Bereket sancak merkezi Osmaniye kasabasına taşınması kararına itiraz içeren bir diğer dilekçeye ErzİN Kasabası eşrafından Dede Ağazâde ve Köse Ömerzâde'nin önderlik yaptığı belirlenmiştir. 3 Mart 1910 tarihli dilekçeyi ErzİN kasabası ileri gelenlerinden kırk kişi daha imzalarken halkın hisleri tüm açıklığıyla dile getirilmiştir. Buna göre: ErzİN 3 mahalle ve toplamda 600 kadar haneden oluşan köy görünümüne bir kasabayken 15 sene önce Erkan-ı Harbiye subaylarından Ömer Bey kasaba ve civarında keşifte bulunmuştur. Yapılan bu keşifte Leçe Dağları,

²⁵ DH. MUI. 00040. 2. 00019. 034. 001.; Mehmet Akif Terzi-Ahmet Ergün, *Kınık'tan Kıyı'ya Osmanlı...*, s. 86.

²⁶ DH. MKT. 01109.00065.002.

²⁷ DH. MKT. 01109.00065.008.

²⁸ Ahmet Caner Çatal, “1909 Ermeni Olayları Sonrası Cebel-i Bereket Sancağına Bağlı ErzİN ve Dörtöl Çevrelerine Yapılan Yardımlar”, *Osmaniye Araştırmaları I*, Ed.: Ümmügülüm Candegir ve Huriye Emen, Gazi Kitabevi, Ankara 2020, s. 239; İsa Kalaycı ve Caner Aydeyer, “1909 Adana Olaylarının Yabancı Basındaki Yansımaları”, *Tarihte Adana ve Çukurova, III*, Ed.: Yılmaz Kurt ve Fatih Sansar, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2016, s. 351-355.

²⁹ DH. MUI. 00040.2.00019.006.001.

²¹ *Adana Vilayet Salnamesi*, H. 1318 (M.1900/1901), Matbaa-i Vilayet-i Adana, s. 137.

²² DH. TMİK. S. 00072. 00028. 001. Bu arzuhalin detayı ve transkripti için bkz: Mehmet Akif Terzi-Ahmet Ergün, *Kınık'tan Kıyı'ya Osmanlı...*, s. 402-408.

²³ DH. TMİK. S. 00072. 00028. 002.

²⁴ BEO. 003531. 264770. 001.; Bu arzuhalin detayı ve transkripti için bkz: Mehmet Akif Terzi-Ahmet Ergün, *Kınık'tan Kıyı'ya Osmanlı...*, s. 443.

Burnaz İskeleye ve civarında bulunan köylerin konumları tespit edilerek bir harita hazırlanmıştır. Bu gelişmeden sonra Anadolu Vilayet-i Şahanesi Müfettişi Umumesi Şakir Paşa yine bölgeye gelerek gezmiş ve yaptığı teftişten sonra bir layiha düzenleyerek Babıali'ye sunmuştur. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Harbiye Nezaretinin oluru, Adana Valiliği'nin görüşü, şura-yı devlet ve meclis-i vükelanın kararı ile sancak merkezinin Yarpuz'dan Erzincan'a taşınması kararlaştırılmıştır. 1906 yılının Kasım ayında sancak merkezi Erzincan'a taşınırken bu tarihten itibaren kasaba içerisinde bazı bahçelerdeki ağaçlar kesilmiş, birbirine paralel caddeler oluşturulmuş ve su hatları³⁰ inşa edilmiştir. Erzincan'da bunların haricinde hükümetin emri ve organizasyonu her şeyin yerli yerinde olduğu donanımlı bir hapishane, askeri birlikler için kışla yapılmış, hükümet konağı için de uygun bir arsa içerisinde bina satın alınarak yerli hazırlanmıştır. Satın alınan konak boşaltılarak boyanması için kireç getirilmiş, binada yapılacak yenilikler için kaliteli taş getirilmiş, kesilerek bir yerde toparlanmış ve kullanıma hazır hale getirilmiştir. Erzincan'ın sancak merkezi haline getirilmesi hazırlıkları devam ederken Yarpuz halkı tarafından yapılan şikâyet üzerine bölgede ikinci bir inceleme yapılmıştır. Şura-yı Devlet üyelerinden Mustafa Bey ile Erkan-ı Harbiye subaylarından Nadir Paşa tarafından yürütülen soruşturmanın sonucu Babıali'ye sunulmuştur. Bu rapora göre adı geçen sancağın yine Erzincan kasabasında kalmasının uygun olacağı ve imar işlerinin devam etmesi gerektiği bildirilmiştir. Yapılan ikinci inceleme sonucunda sancak merkezinin burada kalacağından emin olan Erzincan halkı elinde neyi varsa harcamış, minareli bir cami, benzerlerinden daha üstün bir rüştiye ve iptidaiye mektebi, iki yüzden fazla dükkân, fırınlar, oteller ve birçok yeni ev inşa etmiştir.³¹

Erzincan mevsimsel olarak olumlu birçok özelliğe sahip olmakla birlikte bölgede yazın bile sıcağın bunalıp yaylaya gitmeye gerek yoktur. Aynı zamanda kasabada içeriye doğru akan ve iki değirmeni çevirecek güçte bir akarsu mevcuttur. Binbaşı Nedim Bey'in gayretli çalışmaları sonucu hızlı bir şekilde birtakım yollar açılmış, köprüler yapılmış ayrıca bir değirmeni çalıştırmak için ihtiyaç olan tüm malzemeler de götürülmüştür. Yapılan tüm bu faaliyetlerin yanı sıra kasabaya bir miktar muhacir gelmiş³², bu muhacirlere 200 civarında ev yapılarak yerleştirildikten sonra kasaba mevcudu 1.000 haneye yakın bir mahale ulaşmıştır. Kasaba ve civarı göz önüne alınarak değerlendirildiğinde 10.000 hanenin daha yerleştirilebileceği ve bu nüfusu doyuracak, ziraat yapmalarına müsaade edecek kadar da yerin olduğu görülmektedir. Bunlardan başka Erzincan Kasabası Anadolu ve Arabistan yolu üzerinde bulunmakla beraber denize oldukça yakındır. Burnaz İskeleye bir saat, Dörtöyl kasabasına da bir buçuk saat mesafede olan Karabashak isimli mahallede bulunan Sarısu Çayı'nın denizle bulunduğu yere bir iskele inşa edilebilir. Konum olarak gayet uygun olan bu yere bir iskele inşa edilmesi durumunda Osmanlı, İslâhiye, Bahçe, Andırın, Kadirli ve Sis (Kozan) ve benzeri yerlerin hububatları deniz yoluyla bu iskeleden ihraç edilebilir. Bununla beraber uzak iskelelere gitmeye ihtiyaç kalmazken bölgeden Halep ve Bağdat'a uzanacak olan demiryolunun sancak merkezi olacak bu güzergâhtan geçeceği de bilinmektedir. Bu özellikler göz önüne getirildiğinde kasabanın ilerlemeye ve gelişmeye müsait bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Kasaba halkı dükkânlar, hamam ve büyük evler inşa etmek için lazım olan malzemeleri getirip binalar yapmak teşebbüsündeyken sancak merkezinin Erzincan'dan

alınıp yeniden Osmanlı Kasabasına verileceği yönünde haberler duyulmuştur. Böyle bir değişikliğin yapılması durumunda Erzincan kasabasının şen ve mamur edilmekten ve gelişerek ilerlemekten alıkonulacağı açıktır.³³

Erzincan'ın emniyet problemi olmadığı gibi halkın geneli ticaret ve ziraatla uğraşarak, çalışıp üretmekle geçimini sağlamaktadır. Kasaba bölgede ilerlemeye ve gelişmeye en uygun yer olarak göze çarpmaktadır. Sancak merkezinin Erzincan'da kalmasına karar verilirse hükümet konağının inşaatı için hazır edilen malzeme kullanılarak binanın ahalî tarafından tamamlanacağını taahhüt edilmiştir. Sancak merkezinin Osmanlı Kasabası'na taşınmasıyla tahmini kırk-elli bin liralık masraf ile yapılmış olan resmi ve benzeri binalar harap olmakla karşı karşıya gelecektir. İlgili dilekçe "*Bu durumla ilgili verdiğimiz bilgilerin tek tek incelenmesi ve sancak merkezinin Erzincan kasabasına iadesiyle adaletin yerine getirilmesini tüm kasaba halkı adına arz ve rica ederiz.*" ifadeleriyle bitirilmiştir.³⁴

Sancak merkezi değişikliği ile ilgili bir başka dilekçe de bin haneli Erzincan kasabası namına Halil ismiyle gönderilmiş fakat üzerinde herhangi bir tarih tespit edilememiştir. Erzincan ahalisinden Halil meramını şu şekilde ifade etmiştir:

Tasvir-i Efkâr gazetesinin yazdığına göre Cebel-i Bereket sancağının Osmanlı'ya nakledilmesinin meclis-i umumi kararınca uygun görüldüğü anlaşılmıştır. Sancak merkezi olan Erzincan coğrafi konumu, havası, suyu, arazisi ve Akdeniz'e konumu bakımından Anadolu ve Arabistan'a uzayan yol üzerinde bulunmaktadır. Bununla beraber Osmanlı toprakları içerisinde emsali pek az bulunan ve her yönüyle mamur olabilecek bir bölgedir. Sancak merkezinin Osmanlı'ya nakli konusunda mağdur olmakla beraber her şeyden önce Anadolu Müfettişi-i Umumiyesi Berham Şakir Paşa, bu mevkiin önemi ve medeniyete yakınlığı, sancağın merkezinde olması durumlarını dikkate alarak merkezini Yarpuz'dan Erzincan'a nakledilmesini uygun görmüştür. Bundan önce sene önce askeri ve mülki erkân tarafından yapılan incelemeler sonucu sancak merkezi Erzincan'a taşınmıştır. Bundan sonra bir aydır Trabzon Valisi Mustafa Bey ile Nadir Paşa tarafından da bir teftiş yapılmıştır. Sancağın her tarafı gezildikten sonra hazırlanan raporda sancak merkezinin Erzincan'da kalması gerektiği vurgulanarak buradan daha uygun bir mevki olmadığı rapor edilmiştir.³⁵ Bununla beraber Erzincan halkı mekteb-i rüştiye, birçok resmi bina inşa ederek sancak merkezi olması kararına layık bir şekilde hareket etmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı eğer Erzincan sancak merkezi olmaktan çıkarılırsa halkın hakkının yenmiş olacağını ifade etmiştir.³⁶

Erzincan hakkında yaşanan gelişmelerle ilgili 7 Ocak 1910 tarihinde bin haneli Erzincan Kazası ahalisi namına Halil Rıfki adıyla bir dilekçe daha yazılmıştır. İlgili dilekçeyi yazan kişi daha önce bir müracaatının bulunduğu fakat herhangi bir cevap alamadığını belirtmiştir. Halil Rıfki bu dilekçesinde, Sancak merkezinin Erzincan'da kalması konusunda 3 Ocak 1910 tarihinde gönderdiği telgrafta yardım istediği halde sancak merkezinin Osmanlı'ya nakledilmesine dair haberleri aldığını yazmıştır. Aynı haberler yüzünden kasabaya yerleşen garip halk ve esnafın Peyderli mahallesine nakil edildiğini, bu durum ise Erzincan'ın gelişmesine engel teşkil ettiğini açıklamıştır. Ayrıca burada inşa edilen resmi binalar yüzünden kırk bin liradan fazla miktarda zarar edileceğini söylemiştir. Bir aydır teftişte bulunan Mustafa Bey ile Nadir Paşa raporlarında böyle bir gelişmeden bahsetmemişlerdir. Halil Rıfki, "*Tarafınıza arz olunan ve ulaşan bilgiler doğru değilse her türlü yükümlülüğü tarafımıza ait olmak üzere bir keşif heyeti gönderilmesini istiyoruz. Bu yolla yapılacak bir inceleme Erzincan*

³⁰ Harık yada hark suyun akması için açılan yarığa verilen isimdir. Bkz: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik...*, s. 332.

³¹ DH. MUI. 00040.2.00019.002.001.

³² Cebel-i Bereket Sancağı'nın aldığı göçler ve muhacirin hakkında detaylı bilgi için bkz: Ümmügülüm Candeğer, "Cebel-i Bereket'ten Osmanlı'ya Göç ve İskân", *Osmanlı Araştırmaları I*, Ed.: Ümmügülüm Candeğer ve Huriye Emen, Gazi Kitabevi, Ankara 2020, ss. 301-322.

³³ DH. MUI. 00040.2.00019.002.001.

³⁴ DH. MUI. 00040.2.00019.002.001.

³⁵ DH. MUI. 00040.2.00019.036.001.

³⁶ DH. MUI. 00040.2.00019.036.002.

ahalisinin hukukunun da korunmasına vesile olacaktır.”³⁷ ifadeleriyle talep ve tespitini dile getirmiştir.

Sancak merkezinin Osmaniye'ye taşınması ile ilgili bir başka dilekçe Erzincan Kasabası ahalisi namına Dedeğaoğlu Bekir imzasıyla 18 Ocak 1910 tarihli bir telgrafla sadaret makamına yazılmıştır. Buna göre:

Erzin'in vasat bir mahalde bulunduğu, ilerlemeye uygun olmadığı gibi sebeplerden dolayı sancak merkezinin Osmaniye'ye naklinin uygun görüldüğü meclis-i umumi kararının görüldüğünü belirtmiştir. Haber alındığı kadarıyla meclis-i umumiye Dörtöl'dan giden azadan birisinin kasıtlı olarak yanlış söylenen sözleri üzerine bu kararı aldığı söylemiştir. Ona göre bu kişi kendi kazanç ve ticari çıkarları doğrultusunda hareket ederek meclisin karar vermesini etkilemiştir. Eğer sancak merkezinin taşınması kararı bu doğrultuda verilmişse bu pek adi bir incelemenin neticesinde alınmamıştır. Çünkü Erzincan mevkii olarak sancağın ortasında bulunmakla beraber, İskenderun caddesi üzerindedir. Bu özelliklerinin yanı sıra bulunduğu konum itibarıyla gelişmeye oldukça uygun olduğu yapılacak bir gözlemlerle kolaylıkla tespit edilebilir. Bu durum ise delil ve ispata ihtiyaç olmayacak şekilde gerçeğin gizlendiğini göstermektedir. Dedeğaoğlu Bekir ifadelerine ayrıca sancak merkezinin Erzincan'a taşınmasından bugüne kadar meydana getirilen binaların altmış bin lira civarında maliyetle meydana getirildiğinden söz etmiştir.³⁸ Ona göre memleketin yaşadığı bu kadar karışıklık içerisinde gündün güne gelişen Erzincan ile ilgili böyle bir kararın alınması hak edilmemiştir. Yaşanan bu durum millete merhametli davranmayı gerektirmektedir. Bir babanın evladının perişan olmasına göz göre göre müsaade etmeyeceği gibi bir devletin de gücünün vatandaşlarını kazanmasıyla ölçüldüğünü beyan etmiştir. İnsanlık âlemi bir vücut farz edilse bu vücudun ufacak bir yerinde oluşan yaradan diğer uzuvların da etkileneceği açıktır. Memleketin ilerlemesi, gelişmesi için Erzincan halkı elde avuçta ne varsa harcamış ve bir de üzerine birçok borcun altına girmiştir. Bu kararlar vatanın ilerlemesine ve bu ilerleme isteğine ters davranılmıştır. Şimdi Erzincan halkının emeklerinin boşa gitmesiyle beraber yaşama dayanağımız elimizden alındı, sefalet rüzgârı esti ve her evi sefil haline getirmiştir. Bu durumda beklentilerinin bir teftiş heyeti vasıtasıyla gereğini yerine getirmesi olduğunu söylemiştir. Dedeğaoğlu Bekir fikirlerini bu şekilde beyan ederken son olarak dilekçesini şu şekilde bitirmiştir:

“İstibdat döneminde söz söylemek mümkün değil iken hamdolsun içinde bulunduğumuz bu dönemde fikirlerin serbestçe ifade edilebilmesi mümkün. Mademki asıl tebaayız, mademki insanız sözlerimizin ciddiye alınmasını bekliyoruz. Ki eğer isteklerimizi dile getirmemiz ciddiye alınıyorsa doğruya doğru denilsin ve bölgede keşif yapılsın. Bu yolla onun bunun söylediklerine hedef olmaktan kurtulmakla beraber, masrafları bize ait olmak üzere adil bir keşif yapılmasını isteriz.”³⁹

Erzin'den gelen şikâyet ve rica telgrafları ses getirmiş ve nihayetinde konu Adana Vilayetine 11 Ocak 1910 tarihinde sorulmuştur. Adana Valisi Cemal Erzincan'dan meclis-i mebûsan riyasetine çekilen telgrafnâmeye 20 Ocak 1910 tarihinde Dâhiliye Nezaretine yazdığı bir yazıyla cevap vermiştir. Vilayet konuya bir açıklık getirerek durumu kısaca ifade etmiştir. Cebel-i Bereket sancağı merkezinin Osmaniye'ye nakledileceğinden dolayı yapılması istenen işle ilgili daha önce birtakım yazışmalar gerçekleştiğinden bahisle konuyu açmıştır. Bununla beraber nezarete yapılan müracaat üzerine istenen cevap uygun bir şekilde

mahalline yazıldığını, ayrıca yazılan dilekçede imza sahibinin bin haneli karye halkı adına gibi bir ifadeyi kullanmakla kendi kendisini Erzincan'ın vekili olarak ilan etmesi olduğunu belirtmiştir. Adana Valiliği'ne göre bu doğrultuda yaşanan gelişmeler gereksiz bir karşı çıkışı ifade etmekle beraber durum 8 Ocak 1910'da bir telgrafnâme ile arz edilmiştir. Erzincan'deki sancak merkezinin inşaat işlerinin yürütülmesi ve hazırlanması için atanmış idarede bir miktar zararı olan ve kayıp yaşayan kişi sayısı sınırlıdır. Bunun haricinde yaşanacak herhangi bir mağduriyet söz konusu değildir.⁴⁰

Adana Vilayeti her ne kadar gelişmelerle ilgili Dâhiliye Nezareti ve Erzincan'a cevabi evrak gönderildiğini ifade etse de bu tarihten sonra dahi Erzincan halkının şikâyetleri bitmemiştir. Nitekim Cebel-i Bereket sancak merkezinin Erzincan'dan Osmaniye'ye nakledilmesine Erzincan halkı tarafından yapılan itirazlardan bir diğeri 29 Ocak 1910 tarihidir. Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgraf Erzincan Kasabası adına Dedeğazâde Bekir Sıtkı isimlidir.

Bekir Sıtkı, birçok ihracatın yapıldığı Burnaz İskelesinin civarında ve bu iskeleye evrak gönderildiğini ifade etse de bu tarihten sonra dahi Erzincan halkının şikâyetleri bitmemiştir. Nitekim Cebel-i Bereket sancak merkezinin Erzincan'dan Osmaniye'ye nakledilmesine Erzincan halkı tarafından yapılan itirazlardan bir diğeri 29 Ocak 1910 tarihidir. Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgraf Erzincan Kasabası adına Dedeğazâde Bekir Sıtkı isimlidir. Bekir Sıtkı, birçok ihracatın yapıldığı Burnaz İskelesinin civarında ve bu iskeleye evrak gönderildiğini ifade etse de bu tarihten sonra dahi Erzincan halkının şikâyetleri bitmemiştir. Nitekim Cebel-i Bereket sancak merkezinin Erzincan'dan Osmaniye'ye nakledilmesine Erzincan halkı tarafından yapılan itirazlardan bir diğeri 29 Ocak 1910 tarihidir. Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgraf Erzincan Kasabası adına Dedeğazâde Bekir Sıtkı isimlidir. Bekir Sıtkı, birçok ihracatın yapıldığı Burnaz İskelesinin civarında ve bu iskeleye evrak gönderildiğini ifade etse de bu tarihten sonra dahi Erzincan halkının şikâyetleri bitmemiştir. Nitekim Cebel-i Bereket sancak merkezinin Erzincan'dan Osmaniye'ye nakledilmesine Erzincan halkı tarafından yapılan itirazlardan bir diğeri 29 Ocak 1910 tarihidir. Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgraf Erzincan Kasabası adına Dedeğazâde Bekir Sıtkı isimlidir.

“Bizim bu maddenin hükmünden ayrı tutulmadığımızı görmek istiyoruz. Mademki devlete sadakati olan tebaayız haksız hak noktasında hukukumuzun korunmasını istiyoruz. Kısacası konunun bir teftiş heyeti tarafından incelenmesini tüm benliğimizle talep ediyoruz. Bununla beraber gönderdiğimiz telgraflara uygun cevapların verilmesini, vatan evladı olmamızdan ötürü üzüntümüzü arz eder ve problem çözülmediği sürece feryadımızı kesmeyeceğimizde kararlı olduğumuzu beyan ederiz. Yaptığımız müracaatların sebepsiz yere sonuçsuz bırakılmasını meşrutiyetin şanına yakıştıramıyoruz. Hükmümüz ilerleme ve medeni bir memleketi emretmekteyken bu isteğin tam aksine işler yapılmasını küçük adam olduğumuz halde bile aklımız almamaktadır. Tüm bu sebeplerden ötürü yazdığımız dilekçelerde sabit olan iddialarımızın gerçek olup olmadığını araştırmak için bir teftiş heyeti görevlendirilmesini istiyoruz. Zira bu yolla

³⁷ DH. MUI. 00040.2.00019.038.001.

³⁸ DH. MUI. 00040.2.00019.041.001.

³⁹ DH. MUI. 00040.2.00019.041.002.

⁴⁰ DH. MUI. 00040.2.00019.056.001.

⁴¹ DH. MUI. 00040.2.00019.044.001.

adaletin de tecelli edeceğını düşünerek gereğini tarafınıza arz ediyoruz."⁴²

Cebel-i Bereket sancak merkezinin Erzin'den Osmaniye'ye taşınması sadece bölgede yaşayan yerlileri değil beraberinde bölgeye yerleşen muhacirleri de etkilemiştir. Nitekim 3 Şubat 1910 tarihinde sadarete Erzin kasabasında meskûn umum muhacir adına da bir telgraf gönderilmiştir. Murat ismiyle yazılan telgraftan muhacirlerin bu değişiklik ile ilgili şikâyetlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Muhacirin adına dertlerini anlatan Murat isteğini şu şekilde ifade etmiştir:

"Türlü mezalimlerin hedefi olduğumuzdan ötürü tüm aile üyelerimizle beraber yabancı bir memleketten getirilerek Cebel-i Bereket sancağı merkezi olan Erzin Kasabası'na yerleştik. Ailemizin günlük kazancından tasarruf edilen parayla bin bir güçlülük ev ve bahçe sahibi olmuşken bu defa da sancak merkezinin Osmaniye'ye naklinden dolayı ikinci bir göçe hazırlanmaya mecbur kıldık. Erzin konumu itibariyle önemli bir noktada olduğu halde sancak merkezinin buradan alınması bunca yerli ahali ve garibanın evlerinin harap olması adaletli bir uygulama değildir. Bu değişiklik gerçekleştiğinde vatan ve millete cidden hizmet edileceğini ileri sürenlerin Allah nezdinde musibete uğrayacağına yemin ederek arz ederiz."⁴³

SONUÇ

Erzin Kasabası 1906'da alınan bir kararla Cebel-i Bereket sancak merkezi olurken birkaç yıl sonra merkezin Osmaniye'ye taşınması kararlaştırılmıştır. Alınan bu karar kısa süre içerisinde kasaba halkı tarafından haber alınmış, yapılacak olan değişiklik kasaba halkının tepkisini çekmiştir. Yaşanan gelişmeler karşısında harekete geçen kasaba halkı yapılacak değişikliği durdurmak için birçok itiraz başvurusu yapmıştır. Sancak merkezinin Osmaniye Kasabası'na taşınması kararı Erzin halkına bir düş kırıklığı yaşatmıştır. Erzin Kasabası eşrafından Dedeğazâde ve Köse Ömerzâde'nin önderliğini yaptığı müracaat ve yazılan dilekçede yaşanan durum açıkça ifade edilmektedir. Karşı karşıya kaldıkları durumdan kurtulmak isteyen kasaba ahali eşraftan iki kişinin önderliğinde karardan vazgeçilmesi için kasabalarının önemini ifade etmeye gayret göstermişlerdir. Bu müracaatta ön plana çıkan dilekçenin doğru bir dil ve yöntemle konu ile ilgili detaylı araştırma yapılarak yazılmış olmasıdır. İlgili dilekçe her ne kadar usulen doğru yazılsa da bir çelişkiyi de içerisinde barındırdığı tespit edilmiştir. Şöyle ki dilekçenin giriş kısmında kasabanın 600 haneden oluştuğu ayrıca ilerleyen kısımda 200 muhacir hanesinin eklendiğini de ifade etmiştir. Fakat verilen bu rakamlarla beraber dilekçenin sonunda "1000 haneli Erzin kasabası adına..." ifadesi kullanılmıştır. Bu durum dilekçelerde yazılanların tamamen güvenilir olamayacağı ihtimalini de ortaya koymuştur. Bundan başka kasaba ahalisinden kırk iki kişinin bir araya gelerek yaptığı bu başvurunun birden çok kişi tarafından imzalanması kasabanın genel görüşünün ifade edildiği izlenimini de doğurmuştur. Bir başka durum Erzin ahali adına Halil imzalı bir diğer dilekçede göze çarpan detaylı bir anlatımın olmamasıdır. Bununla beraber bir kişinin yaptığı bir başvuruda kasabanın tümünün adına konuşuyor gibi bir ifade olması müracaatın inandırıcılığını artırmamış aksine azaltmıştır. Kasaba sakinlerinden Halil yaptığı ilk müracaatın cevapsız kalması üzerine ikinci bir dilekçe yazmış bu kez adını Halil Rıfki olarak belirtmiştir. Halil Rıfki'nin müracaatı Dâhiliye Nezareti tarafından Adana Vilayetine sorulmuş, Vali Cemal Paşa'nın nezarete verdiği cevabi

yazıda müracaatı yapanların ya birkaç kişi veyahut bir birey olduğu, dilekçelerin kasaba halkının değil dilekçe sahiplerinin görüşlerini yansıttığını ifade etmiştir.

Yazılan dilekçeler içerisinde en belirgin özelliklerden birisi bunların resmi bir dille değil duygusal ifadelerle yazılmış olmasıdır. İkinci belirgin özellik ise ısrarla bir teftiş heyetinin gönderilip inceleme yapılmasının istenmesidir. Zira dilekçe sahipleri iddia edildiği gibi Erzin'in gelişmeye ve ilerlemeye açık olmayan bir merkez olduğunu kabullenmemiş hatta görevlendirilecek heyetin masraflarını üstlenmeyi teklif etmiştir. Dilekçeler ve müracaatlarda öne çıkan bir diğer konu ise sancak merkezinde yapılacak değişiklik sonucunda Erzin'de harcanan para ve emeğin zayı olacağı unsurudur. Bu husus ortalama her başvuruda ön plana çıkmakla beraber halktan birtakım kişilerin kasabanın ihya edilmesi için özel mülkünden ve parasından fedakârlık ettiği dolayısıyla devletin yanında şahısların da değişiklik yüzünden zarar edeceği de vurgulanmıştır. Önemli bir diğer unsur ise kasabaya yerleşen muhacirin tarafından da başvuru yapılmasıdır ki ilgili dilekçede muhacirlerin ne hissettiği açıkça ifade edilmiştir. Erzin halkından bir ya da birkaç kişi tarafından Dâhiliye-Harbiye Nezaretlerine ve Sadarete çekilen telgraflar, yapılan başvurular müracaatların istediği şekilde sonuçlanmamıştır. Cebel-i Bereket sancak merkezinin padişah V. Mehmet Reşat tarafından imzalanan 22 Aralık 1909 tarihli iradesiyle Osmaniye kazasına taşınması kararı alınmıştır.

⁴² DH. MUI. 00040.2.00019.044.002.

⁴³ DH. MUI. 00040.2.00019.046.001.

KAYNAKÇA

a) Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT. MHM): 387.66.

Bab-iâli Evrak Odası (BEO): 970/72681-2, 970/72681-3, 3531/264770-1.

Mektûbî Kalemi (DH. MKT): 2454/118-1, 1109/65-2, 1109/65-8.

Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH. MUD): 40/2-19-2-1, 40/2-19-6-1, 40/2-19-36-1, 40/2-19-36-2, 40/2-19-38-1, 40/2-19-41-1, 40/2-19-41-2, 40/2-19-41-2, 40/2-19-44-1, 40/2-19-44-2, 40/2-19-46-1, 40/2-19-56-1.

İslahat (DH. TMIK. S): 45/40-2-1, 50/27-3-2, 50/27-7-1, 72/28-1, 72/28-2.

İrade Şura-yı Devlet (İ. ŞD): 43/2271. 001.

Şura-yı Devlet (ŞD): 276/63-1, 2132/3-1-1, 2132/3-2-1, 2272/2-1, 2134/21-8-1.

Yıldız Dâhiliye Nezareti Maruzatı (Y. PRK. DH): 1/16-1-0-1.

b) Diğer Eserler

Adana Vilayet Salnamesi, H. 1294 (M.1878-1879), Matbaa-i Vilayet-i Adana.

Adana Vilayet Salnamesi, H. 1318 (M.1900/1901), Matbaa-i Vilayet-i Adana.

Adana Vilayet Salnamesi, H. 1320 (M.1902), Matbaa-i Vilayet-i Adana.

Candeğer Ümmügülsüm. (2020), “Cebel-i Bereketten Osmaniye’ye Göç ve İskân”, *Osmaniye Araştırmaları I*, Ed.: Ümmügülsüm Candeğer ve Huriye Emen, Gazi Kitabevi, Ankara. 301-322.

Ahmet Cevdet Paşa. (1991), *Tezâkir*, Yay. Cavid Baysun, 4, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Çatal, A. C. (2020), “1909 Ermeni Olayları Sonrası Cebel-i Bereket Sancağına Bağlı Erzincan ve Dörtöyol Çevrelerine Yapılan Yardımlar”, *Osmaniye Araştırmaları I*, Ed.: Ümmügülsüm Candeğer ve Huriye Emen, Gazi Kitabevi, Ankara. 231-241.

Devellioğlu, F. (2005), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

Falay, Nihat. (1995), “19. Yüzyılda Osmaniye’nin Sosyo-Ekonomik Yapısı”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye I. Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, Osmaniye. 19-29.

Halaçoğlu, Y. (1973), “Fırka-i İslahiye ve Yapmış Olduğu İskân”, *Tarih Dergisi*, 27, İstanbul. 1-20.

Halaçoğlu, Y. (1993), “Cebel-i Bereket”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul, 185-186.

İpek İ. (1996), “Tarih Boyunca Yukarı Çukurova ve Osmaniye”, *Güneysu*, C. 5, Aralık 1995-Ocak 1996, Güneysu Matbaası, Osmaniye. 20-25.

İpek İ. (2002), *Osmaniye Diye Diye*, Kınık Yayınları, Osmaniye.

İpek İ. (2009). *Osmaniyeli*, Hasret Ofset, Osmaniye.

Kalaycı, İ. ve Aydeyer, C. (2016). “1909 Adana Olaylarının Yabancı Basındaki Yansımaları”, *Tarihte Adana ve Çukurova, III*, Ed.: Yılmaz Kurt ve Fatih Sansar, Akademisyen Kitabevi, Ankara. 351-366.

Karaboran, H. Hilmi. (1995), “Osmaniye’nin Kuruluşu ve Gelişmesi”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye I. Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, Osmaniye. 614-681.

Kurt, Yılmaz. (2007), “Osmaniye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul. 478-480.

Sansar, M. Fatih. (2006), *Fırka-i İslahiye ve Osmaniye (Cebel-i Bereket)*, Osmaniye Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Eserleri Dizisi No: 2, Osmaniye.

Terzi, M. A.; Ergün, A. (2013), *Kınık’tan Kıyı’ya Osmanlı Belgelerinde Osmaniye*, Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları No: 9, Osmaniye.

Yavuz, N. (2012), “Fırka-i İslahiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri”, *Gazi Akademik Bakış*, 5:10, Ankara. 113-127.

Yurtsever, Cezmi. (1995), “Sancaktan Eyalet Cebel-i Bereket”, *Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye I. Sempozyumu (15-18 Kasım 1993)*, Osmaniye. 71-76.

EXTENDED ABSTRACT

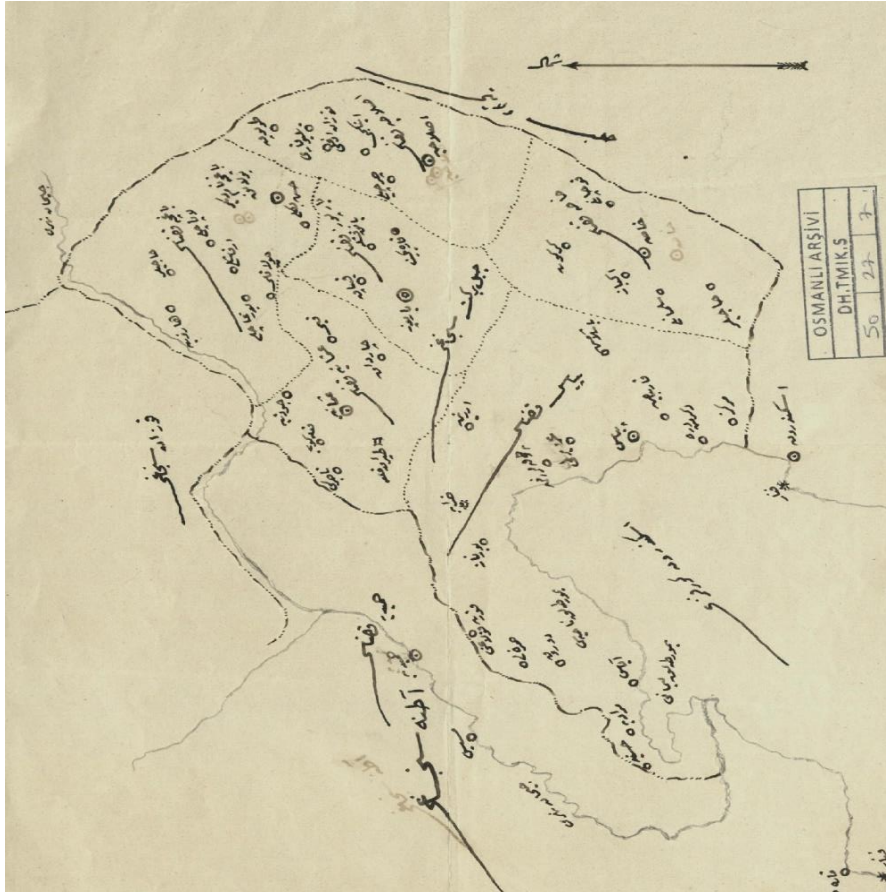
Cebel-i Bereket is the name given to the geography starting from Dldl Mountain in Kahramanmaraş, which is connected to the Amanos mountain range and extending to the Belen Pass in the province of Hatay. Ahmet Cevdet Pasha, in his work titled "*Tezâkir*", states that the mountain range starting from the Ceyhan River and continuing to the Belen Pass is called Gavurdağı. The Ottoman Empire changed this name, known as Gavurdağı and which is still used by the locals, as Cebel-i Bereket on February 5, 1854. The administrative unit, which is affiliated to the Adana Province and known as the Payas Sanjak, was also started to be called as Cebel-i Bereket. Ahmet Cevdet Pasha, who witnessed that the Ottoman State experienced some problems in the region, believed that some measures should be taken to control Cebel-i Bereket, to collect taxes and to recruit appropriate people from the region. According to the principles he determined, a part of the geography known as Gavurdağı was under the control of the Payas sanjak and the other part was under the Maraş sanjak. This situation led to the administration of the region from two different centers and thus triggered the emergence of management weakness. Therefore, the management of the region from a single-center would eliminate many administrative and military problems. Hassa, İslahiye and Bulanik districts had to be linked to Cebel-i Bereket to ensure control and facilitate the management of the region. Finally, in 1879, Cebel-i Bereket Sanjak center, which was located in Payas, was moved to the Yarpuz town, which was connected to the town of Osmaniye and in a dominating location in the region. Besides, Payas, Osmaniye, İslahiye, Hassa and Bulanik districts were connected to the Cebel-i Bereket sanjak. With this administrative change, the sanjak borders were extended to Kozan sanjak and Ceyhan River in the north, Aleppo Province in the east, Iskenderun Bay in the south and Adana province in the west.

The sanjak center in Yarpuz was transferred from here to the town of Erzin on 24 October 1906 due to political developments and some administrative difficulties in the Ottoman Empire. While the sanjak center, which was moved to Erzin, was trying to settle here and take root, it faced some problems. In that period, citizens of Armenian origin living in the Ottoman Empire started to be provoked by foreign interventions. The Armenian citizens, who were also affected by the nationalism movement created by the French Revolution and were called the loyal nation (*millet-i sadıka*) by the Ottoman Empire, caused various public disorders in the regions they lived. The Armenian citizens' riots as a result of external influences coincided with the period when the sanjak center was moved to Erzin. It was determined by the Ottoman law enforcement agencies that Armenian migrations took place at various intervals within the borders of the sanjak on the specified dates. These developments were reflected in the correspondence between the official institutions of the state. During the period when all this dynamism developed, Armenian settlements in and around Erzin also forced the state to take some measures. Besides, it was observed that Armenian citizens who were settled in the region created some security problems due to the mood they were in. However, in the petitions written by various citizens, a propaganda was started that the town of Erzin was not open to development, or with a more accurate expression to civilization and progress. The state officials were put in a position to review their decision of the sanjak center to stay here as a result of the problem of public disorder created by the Armenian citizens besides the negative petitions and telegrams sent about Erzin. Ultimately, the existence of the Cebel-i Bereket sanjak center in Erzin, which was its second location, did not last long. Due to many reasons including political, administrative, geographical, economic and openness to development, the third change of the center took place with the signing of the decision to move it to Osmaniye Town on 22 December 1909. Osmaniye, which was a sanjak center and a town subordinated to Adana Province, had similar characteristics when compared to the modern towns around it.

The transfer of the sanjak center to Osmaniye took place in this way in military and political terms and from the state dignitary. The people of Erzin received the news of the change in a short time as a result of the developments. The local people reacted to this decision arguing that their town had clean air and water, was close to the sea, and had a commercial port. In the view of the people, the town was important because it was on the pilgrimage route, and it was at a valuable location considering the railway planned to be built and pass nearby the region. Besides, during the short time that the sanjak center stayed in Erzin, buildings such as government building, school, prison and various roads were built in the town. Considering all these construction-related works and the sacrifices made by the townspeople, their losses were quite high. However, the buildings created would be rendered useless as a result of this change to be made, and the state treasury would suffer a significant amount of damage. Due to all these reasons, several consecutive applications were made by various people from the people of Erzin to the grand vizier, the ministry of war and the ministry of internal affairs. Some of the applications made were individual applications, while others were signed by the notables of the townspeople.

EK-2. İskenderun Körfezi ve Erzin Kasabası'nın konumunu gösterir harita.

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, DH. TMİK. S. 50/27-7-1.